

Äldres roll på bostadsgården

Forskning, professionell medvetenhet och praktik

Sara Hvit

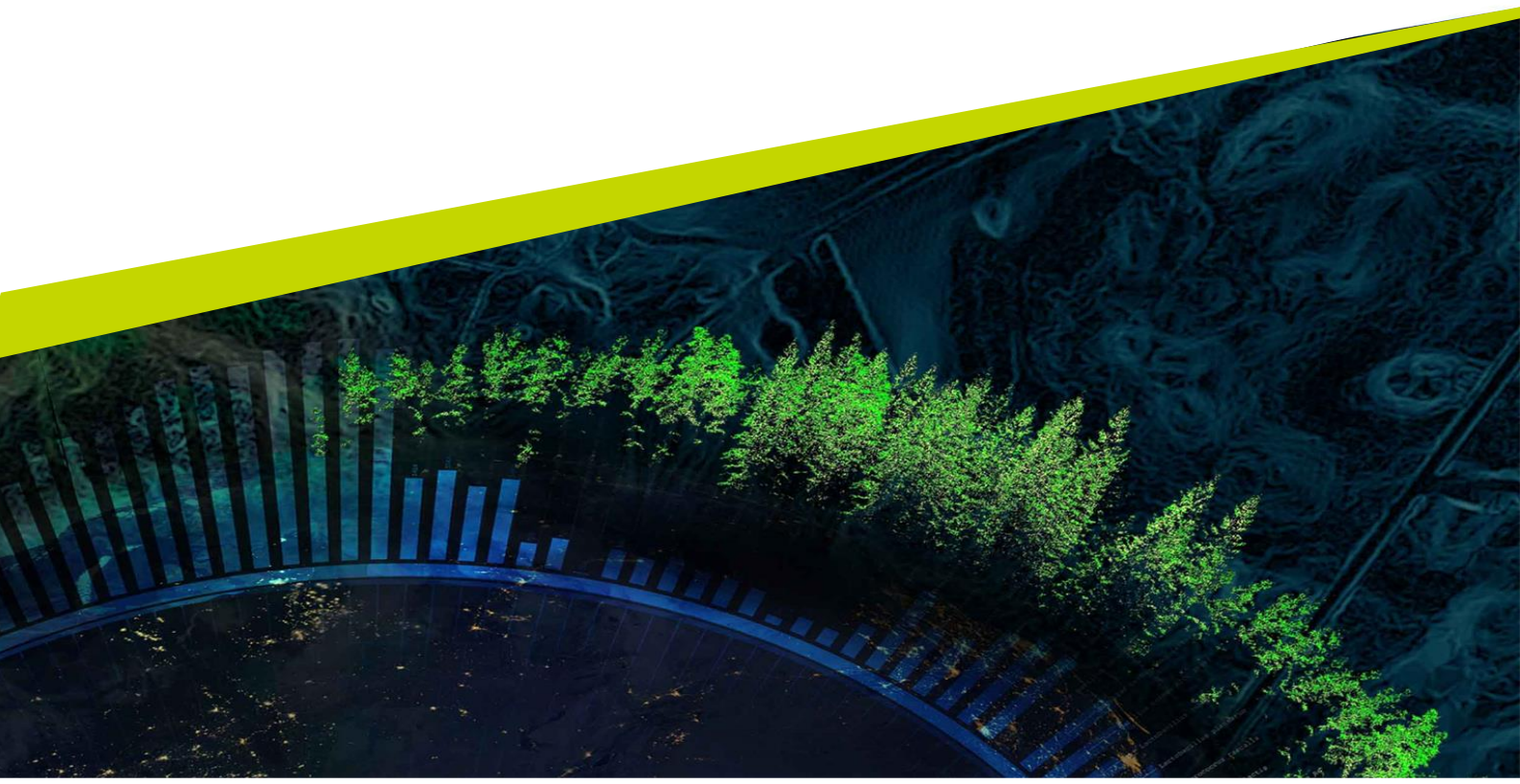
Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp 2024

Äldres roll på bostadsgården: forskning, professionell medvetenhet och praktik

Elderlies role on residential yards: research, professional awareness and practice

Sara Hvit

Handledare:	Nina Vogel, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Love Silow, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	15hp
Nivå och fördjupning:	G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0845
Program/utbildning:	Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2024
Nyckelord:	Bostadsgård, äldre, tillgänglighet, stimulans, inkludering, multifunktionell

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Andelen äldre i den framtida befolkningen förväntas öka, samtidigt som fler äldre bor kvar hemma av olika anledningar. Även om den äldre inte behöver stödet av ett vårdboende och vill leva ett självständigt liv kan ens olika förmågor försämrats med åldern. Detta kan göra det svårare att röra sig längre sträckor från sin bostad. Som ung kan du lättare transportera dig till andra platser för att få en givande utomhusupplevelse, men för äldre kan detta då begränsas till bostadsgården. Därmed kan äldre vara en grupp som brukar bostadsgården mer och drar större nytta av att den har bra kvaliteter, jämfört med andra grupper. Forskning visar också att utomhusvistelse minskar risken för olika sjukdomar. Syftet med denna uppsats är därför att sammanställa olika aspekter av bostadsgårdens utformning som påverkar äldres användning, samt hur och om dessa implementeras av landskapsarkitekter i praktiken och vad de tänker om äldres roll på bostadsgårdar. Detta görs genom en litteraturstudie där olika aspekter av vad som kan skapa en givande och tillgänglig miljö för äldre identifieras och sammanställs. Samt tre semistrukturerade intervjuer med yrkesverksamma landskapsarkitekter om hur de arbetar med bostadsgårdar och hur de ser på äldres användning av dessa. Resultatet visar att det finns två teman vid gestaltning av bostadsgården: tillgänglighet och trygghet samt rekreation och stimulans. Intervjuerna visar på att äldre inte lyfts som grupp i någon högre utsträckning under processen av att planera bostadsgårdar mer än tillgänglighetsaspekterna. Det öppnar också för diskussion om bland annat hur utformning för äldre tangerar med andra aspekter av hållbar bostadsgårdsutformning. Samt huruvida äldre har andra behov av bostadsgården än vad övriga vuxna har.

Nyckelord: Bostadsgård, äldre, tillgänglighet, stimulans, inkludering, multifunktionell.

Abstract

The proportion of elderly in the future population is expected to increase, while more elderly remain living in regular housing for various reasons. Even if you do not need the support of a nursing home and want to live an independent life, your various abilities may deteriorate with age, making it more difficult to move longer distances from your home. As a young person, you can more easily transport yourself to other places to have a rewarding outdoor experience. For the elderly, that may have these difficulties, that experience can then be limited to the housing area. Therefore, the elderly may be a group that uses the housing estate more than others and therefore benefits more from the fact that it has good qualities. Research also shows that spending time outdoors reduces the risk of various diseases. The purpose of this essay is to compile various aspects of the design of the housing estate that affect the elderly's use. Also to investigate how and if this is implemented by landscape architects in practice and what they think about elderly's role in housing estates. This is done through a literature study where various aspects of what can create a rewarding and accessible environment for the elderly are identified and compiled. As well as three semi-structured interviews with professional landscape architects about how they work with housing estates and how they view the elderly's use of the housing estate. The results show that there are two themes to be identified when designing the housing estate, safety and accessibility as well as recreation and stimulation. The interviews show that the elderly are not especially thought after as a group to any greater extent during the process of designing housing estates, other than the accessibility aspects. It also opens for discussion about, how design for the elderly relates to other aspects and whether the elderly have different needs for the housing estate than other adults have.

Keywords: Housing estate, elderly, accessibility, stimulation, inclusion, multifunctional.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Begrepp	8
1.3 Syfte & frågeställning	8
1.4 Målsättning	8
1.5 Avgränsningar	8
2. Metod	9
Litteraturstudie	9
Intervjuer	9
3. Från tillgänglighet till stimulans: utformandet av en trygg och tilltalande bostadsgård för äldre	10
3.1 Tillgänglighet och trygghet	10
3.2 Rekreation och stimulans	11
4. Intervjuer	13
4.1 Processen att gestalta en bostadsgård – design, uppföljning och målgrupp	13
4.2 Integration av brukares behov - äldre i fokus	15
4.3 Den multifunktionella bostadsgården – hinder och möjligheter för att skapa hållbara och inkluderande miljöer	16
5. Diskussion	19
5.1 Samband mellan kunskap och praktik	19
5.2 Olika intressen på bostadsgården	20
5.3 Bostadsgårdens förutsättningar	20
6. Avslutande reflektion	21
Referenser	22
Bilagor	24

1. Introduktion

Bostadsgården kan vara det du förlorar tankarna i genom köksfönstret när du diskar och det första du ser när du kommer utanför dörren. I staden är bostadsgården en mellanform mellan det privata och offentliga, det är varken park eller egen trädgård. Anders Kling (2017) beskriver att så som vi känner bostadsgården, en gårdsyta vilken delas av flerbostadshus är ett relativt nytt koncept i staden. Han beskriver vidare att gården har omvandlats många gånger under årens gång, dess storlek, innehåll och form har styrts av rådande stadsbyggnadsideal. Kling lyfter att mellan 1930–50 var svenska bostadsgårdar ett föredöme och en form av adelsmärke och det halvvoffentliga var en signifikant del av bygget av folkhemmet. Bostadsgården, beskriver Kling (2017) som något som kompenserade för trädgården för de som inte hade råd att bo i enfamiljshus. Han påstår också att i dagens täta stadsmiljöer och höga exploateringsstal blir bostadsgårdens roll mer oklar, samt att det finns en trend att gårdsytan ständigt krymper.

Bostadsgården har också en viktig roll i vårt sociala samspel och sammanhang. Eva Minoura (2016) skriver i sin avhandling att gårdar såklart är designade och planerade men vi underskattar dess potential om vi inte förstår rollen som urban utformning spelar i att skapa sociala territorier. Minoura (2016) beskriver att det finns en koppling mellan det byggda och den sociala potentialen i konfiguration av byggnader och öppna ytor. Vidare att vi behöver vara medvetna och jobba med dessa effekter i praktiken för att skapa territorier som betyder något för de boende. Den gemensamma gården är en förlängning av hemmet, ett ställe att orientera sig och interagera med miljön och vår omedelbara sociala kontext på ett mer permanent sett (Minoura 2016). Minoura hävdar också att det behöver ske ett tankeskifte här, att vi borde se gården som en del av hemmet snarare än som en övergångsplats till resten av staden. Gården bör erkännas som en zon av sanktionerat ägarskap såväl som användning.

1.1 Bakgrund

Men vem designar vi bostadsgården för och vem är det som egentligen har störst behov av den? Med minskade vårdplatser och en åldrande befolkning är det många äldre som av olika anledningar bor kvar hemma. Enligt Pensionärernas riksorganisation- PRO (u.å) har antalet särskilda boenden för äldre med större vård- och omsorgsbehov minskat de senaste 20 åren. De visar på att fler i stället bor kvar i ett eget boende, även de äldsta, nästan hälften av alla som fyllt 100 år bor kvar i eget boende (PRO u.å). Även World health organization (2002) rapporterade i Active aging om en ökad trend av äldre som bor själva, särskilt kvinnor som har en låg ekonomisk status och är änkor. Sedan slutet på 1980-talet har det också uppmätts att äldre har en bättre funktionsförmåga och upplever även själva att det skett en förbättring av hälsan, av äldre över 75 klarar cirka tre fjärdedelar det dagliga livet utan större hjälpinsatser (Bergman 2008). Trots förmågan att bo kvar hemma, med eller utan insatser från hemtjänst eller hemsjukvård, försämras våra sinnen och vår fysik i takt med åldern. Vilket kan göra det svårare att ta sig längre sträckor från bostaden, för att till exempel besöka grönområden. Därför kan bostadsgården vara en lättillgänglig miljö som erbjuder äldre en givande naturupplevelse nära hemmet.

Ens levnadsmiljö innefattar inte bara ens hem utan även omgivningen och utomhusmiljön och påverkar självständigheten hos äldre. Miljöer som fungerar bra för äldre kan avgöra om personen kan leva självständigt eller inte, osäkra miljöer med fysiska barriärer gör att äldre i

de områdena är mer benägna att utveckla psykiska, och fysiska problem, såväl som att bli isolerade (World health organization 2002).

Utevistelse har stora positiva hälsoeffekter för alla åldrar. Några av fördelarna är stärkt skelett, bevarad muskulatur och rörlighet, samt att det främjar den sociala och mentala hälsan (Bergman 2008). I intervjuer gjorda av Anna Bengtsson och Gunilla Carlsson (2013) med äldre på särskilda boenden och deras anhöriga, lyftes många positiva tankar om deras utemiljö. En kvinna uttryckte att hon känner sig som en ny människa när man varit ute, att man fortfarande lever (Bengtsson & Carlsson 2013). En annan boende uttryckte även att tiden upplevdes att gå långsammare på vintern när det var svårt att ta sig ut. Både anhöriga och boende uttryckte också att utomhus miljön erbjöd en mer stimulerande upplevelse av det vardagliga livet än att vara inomhus (Bengtsson & Carlsson 2013).

Anna Bengtsson och Märith Jansson hävdar i Gröna fakta att trots, positiva hälsoeffekter och kunskap kring gestaltning av utemiljöer för äldre, blir de marginaliserade när det kommer till användning. Även att kunskapen om utemiljöer för äldre inte alltid reflekteras i hur miljöer utformas eller förvaltas, trots att utemiljöer som är äldre- och barnvänliga ofta är välfungerande och uppskattade av alla åldersgrupper (Jansson och Bengtsson 2022). Till exempel nämner Malmö stad i sina riktlinjer för bostadsgårdar bara äldre kort och barn är den åldersgrupp som lyfts fram mer specifikt (Malmö stad 2023). När det kommer till implementering av policys och program för den äldre befolkningen måste det även tas i beaktning att kronologisk ålder inte är en korrekt markering för förutsättningar (World health organization 2002). Det finns stora variationer i hälsa, delaktighet och självständighet bland äldre i samma ålder, därför kan det vara diskriminerande och kontraproduktivt att införa breda policys baserat på kronologisk ålder (World health organization 2002).

Fokuset och forskningen ligger också oftast på äldre som bor på särskilt boende. Riktlinjerna för utformning bygger därför på detta och riktar sig mer till den typen av projekt. Då bostadsgårdar kan vara en väldigt viktig tillgång för äldre ska denna uppsats belysa äldres roll på bostadsgården. Samt om det finns ett glapp mellan kunskap och praktik inom detta område.

1.2 Begreppsprecisering

Äldre

United nations (u.å) använder ålder 65 och äldre när de diskuterar äldre, vilket är utgångspunkten i den här uppsatsen. En specifik ålder diskuteras inte utan äldre används som ett begrepp för människor som gått i pension eller har behov av särskilt boende. Kronologisk ålder är inte heller en korrekt markering för förutsättningar då det finns stora variationer i förmåga World health organization (2002).

Särskilt boende:

Enligt Bengtsson (2003) kan samtliga vårdinrättningar omfattas av begreppet särskilt boende: servicehus, äldreboende, vårdboende, gruppboende, servicelägenhet, vårdhem, ålderdomshem, demensboende, pensionärshem, sjukhem, korttidsboende.

I den här uppsatsen används främst begreppen: särskilt boende, äldreboende och vårdboende. Vilket innefattar boenden där det finns tillgång till vård dygnet runt.

Bostadsgård:

Bostadsgård kan vara ett övergripande begrepp och jag definierar det i detta arbete som en inhägnad och sammanhängande utemiljö vilken tillhör ett flerbostadshus.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att ge en ökad kunskap om äldres roll på bostadsgårdar. Hur bostadsgårdar kan utformas för äldre, samt landskapsarkitektens process och inställning till utformning för äldre.

Frågeställningarna lyder som följande: *Vilka aspekter på bostadsgården har signifikant påverkan på äldres användning av den? Hur inkluderas äldres perspektiv och behov vid gestaltning av bostadsgårdar?*

1.4 Målsättning

I uppsatsen ska jag analysera vilka aspekter av utformningen som skapar en givande bostadsgård för äldre. Vidare hur yrkesverksamma landskapsarkitekter arbetar med bostadsgårdar, hur de ser på utformning för äldre och äldres användning av bostadsgården.

1.5 Avgränsningar

Denna uppsats fokuserar på äldre som målgrupp vid planering av vanliga bostadsgårdar i Sverige och inkluderar både hyres- och bostadsrätter och diskuterar inte internationella perspektiv. Den undersöker hur landskapsarkitekter jobbar med planering av bostadsgårdar och deras syn på äldre i den processen, andra yrkesgrupper behandlas inte. Äldres perspektiv och åsikter utforskas inte mer än genom Bengtsson och Carlsson (2013) som utfört intervjuer med äldre på särskilda boenden.

2. Metod

Det som studeras är hur bostadsgårdens utformning kan påverka äldres användning av den samt hur detta tas i beaktning i praktiken. För att få kunskap om detta har en litteraturstudie utförts. Detta för att samla in teori om den kunskap som finns inom området och vilka aspekter som påverkar äldres användning av bostadsgården. Bengtsson och Carlsson (2013) bygger på intervjuer med äldre på särskilt boende, de berör därför inte den allmänna bostadsgården. Jag anser den dock relevant då den ger en inblick i äldres egna tankar och aspekterna som lyfts är applicerbara på allmänna bostadsgårdar. Sedan har tre intervjuer med yrkesverksamma landskapsarkitekter utförts för att få en inblick hur bostadsgårdar gestaltas i praktiken och vilken roll äldres behov spelar i den processen. Även för att ge perspektiv till hur åsikter och kunskap kan variera mellan landskapsarkitekter. Förutom litteratur som beskriver utformning för äldre har källor som Minoura (2016), Kling (2016) samt Malmö stad (2022) använts för att skapa en bredare bild av hur bostadsgården används generellt och vilka riktlinjer som finns. Efter sammanställning av litteratur och intervjuer gjordes en enklare analys för att fånga upp teman som behandlas i diskussionen.

Litteraturstudie

Litteraturen grundar sig i forskning som berör äldres användning av utemiljöer. Databaser som Epsilon och ScienceDirect har använts för att söka källor med sökord äldre, bostadsgårdar och hälsofrämjande. Litteraturen består av tryckta källor, tidningsartiklar vetenskapliga artiklar, elektroniska källor och policydokument. Den huvudsakliga forskningen berör hur man skapar bra utemiljöer för äldre, vilka faktorer i designen som spelar in och varför de är viktiga. Detta har sedan tolkats och sammanställts till två teman som presenteras i litteraturavsnittet. Dessa teman och de ingående aspekterna har sedan använts för att inspirera intervjufrågorna. Sammanställningen av litteraturen användes också i diskussionen som jämförelse med svaren från intervjuerna för att diskutera den kunskap yrkesverksamma har inom området kontra vad forskningen säger.

Intervjuer

Intervjuerna är semistrukturerade för att öppna till relevanta samtalspunkter och fördjupning. Alla tre är utbildade och yrkesverksamma landskapsarkitekter i Sverige som har arbetat med bostadsgårdar. De har valts utifrån sitt yrke då landskapsarkitekter i stor utsträckning är de som jobbar med att gestalta bostadsgårdar och kan därför ge det perspektivet. För att bättre representera den ”allmänna landskapsarkitektens” kunskap om utformning för äldre, har urvalet av intervjudeltagare inte utgått från att hitta någon inom yrket som är expert inom området. Frågorna till intervjuerna utformades utifrån frågeställningarna med stöd av litteraturen. De berörde deras arbetsprocesser, om de tar hänsyn till äldre vid design av bostadsgårdar samt vad som hade behövts för att skapa en ideal bostadsgård för äldre (se bilaga 1). Intervjuerna varade i 40–60 minuter vardera och spelades in och transkriberades sedan i AI tjänsten Klang och justerades de manuellt. Utifrån svaren har en övergripande innehållsanalys gjorts för att identifiera olika teman som återfanns i svaren och för att lyfta fram det väsentliga. Alla intervjuer utfördes i februari 2024. Medverkande i intervjuerna är:

- Cecilia Parin, landskapsarkitekt på Tengbom i Malmö.
- Lisa Östman, landskapsarkitekt på Tyréns i Malmö
- Åsa Wilke, landskapsarkitekt på Wi landskap i Stockholm

3. Från tillgänglighet till stimulans: utformandet av en trygg och tilltalande bostadsgård för äldre

I detta avsnitt presenteras litteraturstudien, vilket är arbetets teoretiska underlag. Dess syfte är att ge kunskap om hur utemiljöers utformning påverkar äldre. Det finns många olika faktorer som spelar in för att skapa en bra miljö för äldre och utifrån litteraturstudien kan två övergripande teman identifieras. Det tillgängliga och trygga samt det rekreativa och stimulerande. Dessa presenteras under nedanstående rubriker och tar upp punkter och åtgärder som finns gällande respektive tema. Då olika designlösningar kan ansluta till flera aspekter kan dessa därför nämnas på flera ställen i texten för att belysa olika samband.

3.1 Tillgänglighet och trygghet

I Gröna faktas artikel Utveckla utemiljöer för gammal och ung (Jansson och Bengtsson 2022) omskrivs en rapport av Anna Bengtsson, Nina Oher, Anna Åshage, Lillian Lavesson och Patrik Grahn (2018). Där återfinns en sammanställning av 19 miljökvaliteter för utformning av utemiljöer i vårdsammanhang. Dessa har omformulerats i Utveckla utemiljöer för gammal och ung (Jansson och Bengtsson 2022) för att bättre knyta an till äldre generellt. Dessa 19 miljökvaliteter är också indelade i två teman: miljökvaliteter för bekväm utformning där sex av punkterna ingår, samt miljökvaliteter för stimulerande utformning (Jansson och Bengtsson 2022). Deras sex viktiga punkter att tänka på för en bekväm, trygg och säker miljö är: nära och tillgängligt, omgärdat, tryggt och säkert, familjärt/ lätt att ta sig till, orienterbart och olika valmöjligheter i olika väder (Jansson och Bengtsson 2022). Det innebär enligt författarna att det ska finnas en närliggande grönska som är väl synlig och lätt att ta sig till, den omgärdningen som finns ska motsvara den trygghet som behövs utan att vara instängande. Samt att markbeläggningarna är tillgängliga för att minimera fysiska obekvämligheter (Jansson och Bengtsson 2022). Även att avståndet mellan bänkar är anpassat och att det finns räcken att ta stöd av, för att det ska vara små risker att halka, falla på ytan eller i vatten (Jansson och Bengtsson 2022). Psykologiska obekvämligheter är också viktigt att ta i beaktning enligt Jansson och Bengtsson (2022), så som påträngande uttryck som kan tolkas negativt. Utemiljöns karaktär, användning och innehåll ska vara bekanta, lätta att ta sig till och vara en naturlig del av miljön som helhet (Jansson och Bengtsson 2022). För att miljön skall vara orienterbar behöver det vara en tydlig utformning av stråk, noder, landmärken, platser och kanter (Jansson och Bengtsson 2022). De menar även att det inte ska ledas till återvändsgränder samt att det är en tydlig gräns mellan det privata och allmänna. För att tillmötesgå punkten om olika valmöjligheter i olika väder skriver Jansson och Bengtsson (2022) att miljön ska erbjuda stråk och sittplatser så att det finns sol, skugga och även vind- och regnskydd. Även Bengtsson och Carlsson (2013) samt Carstens (1985) nämner väder som en aspekt att ta hänsyn till. Orientering i miljön som erbjuder skydd mot vind, snö och stark sol, även att en uteplats bör ha 50% skugga för att ge skydd mot solen och valmöjligheter (Carstens 1985). De resterande 13 tas upp i nästa avsnitt om rekreativa och stimulerande aspekter.

I Carstens (1985) framgår temat tillgängligt och tryggt med att platser skall främja verklig och uppfattad säkerhet, det skall vara lätta övergångar från inne till ute, även visuell tillgänglighet och att miljön ska erbjuda komfort. För att det ska kännas tryggt rekommenderar Carstens (1985) att ytan skall vara placerad så att den är under uppsikt av till exempel andra boende. Utformningen kan även vara sådan att huskropparna ger en fysisk inramning, i osäkrare

områden kan annan typ av inhängning öka trygghetskänslan men måste avvägas mot problemen av isolering från samhället. Det går också att påverka med detaljer så som belysning och växtmaterial som inte skymmer sikt (Carstens 1985). Författaren tar också upp att det ska vara en tydlig övergång mellan det privata och det allmänna, vilket definierar området och ger en ökad känsla av kontroll över användningen.

Bengtsson och Carlsson (2013) fokuserar på särskilda boenden för äldre och tillgänglighet lyfts som en aspekt för att inte skada sig i utemiljön. Författarna tar upp markmaterial som ett exempel. Att oavsett om den äldre använder rullstol, rullator eller kan gå utan hjälpmedel, påverkar markmaterialet säkerhet och bekvämlighet. Då ojämnt markunderlag kan orsaka stötar vilket kan ge smärta för någon i rullstol och kan även vara svårt att manövrera med en rullator (Bengtsson och Carlsson 2013). Det skall till exempel vara enkelt att komma ut och ta en liten promenad, sitta ner en stund och sen gå in igen (Bengtsson och Carlsson 2013). Att inte veta om utemiljön är lättillgänglig kan skapa en känsla av osäkerhet hos äldre (Bengtsson och Carlsson 2013).

Tillgång till sittplatser är både en aspekt i tillgänglighet och för rekreation och nämns av både Bengtsson och Carlsson (2013) och Carstens (1985). Bengtsson (2003) lyfter det som en tillgänglighetsaspekt, att de äldre som inte är rullstolsbundna uppskattar att ha många sittplatser som ett stöd. Att veta att det finns bänkar utplacerade längs en sträcka ökar också tillgängligheten och gör att äldre vågar ta sig ut, då vetskapen om att det finns bänkar ifall man blir trött eller känner sig ostadig skapar en trygghet (Bergman 2008).

I en studie utförd av Miljöförvaltningen i Göteborg baserat på 116 pensionärer utnyttjar i princip alla bänkar och hälften gör det till och med varje eller varannan dag. 70% svarade också att de skulle vara ute mer om det fanns tillgång till välplacerade bänkar (Miljöförvaltningen Göteborg, 2001 se Bengtsson, 2003, s.49-50).

3.2 Rekreation och stimulans

Carstens (1985) tar upp sittplatser som ett exempel för att främja olika sociala aktiviteter. Det bästa är ett val av bekväma sittplatser som erbjuder konversation med den bredvid men också ett alternativ av gatu- eller aktivitetsorienterade sittplatser. Bengtsson och Carlsson (2013) beskriver att vissa uppskattar när det händer saker i omgivningen och att få följa detta, som exempelvis folk att promenerar med sina hundar eller barn som leker. Att få följa olika uttryck av liv och aktivitet i sin omgivning (Bengtsson och Carlsson 2013).

Av de 19 miljökväligheter som presenteras av Jansson och Bengtsson (2022), står 13 under temat miljökväligheter för stimulerande utformning. De 13 innefattar: kontakt med omgivande liv, sociala möjligheter, lustfyllda och meningsfulla aktiviteter, kultur och koppling till gångna tider, symbolism/spegling, öppenhet och utsikt, känsla av rymd, artrikedom och variation, möjlighet för sinnlig upplevelse och natur, årstidsväxlingar i natur, rofylldhet, vildhet och natur, möjlighet att var avskild och skyddad (Jansson och Bengtsson 2022). Detta utvecklar författarna bland annat som att man ska kunna uppleva människor, djur, rörelse och ta del av livet i samhället utanför (Jansson och Bengtsson 2022). Det ska finnas möjlighet för nöjen och platser där det går att träffa andra, med exempelvis växter som går att starta samtal kring, även sittplatser som förenklar möten och möjlighet att umgås utomhus (Jansson och Bengtsson 2022). Det ska finnas plats för olika typer av aktivitet, både stillasittande aktiviteter, så som att fika och koppla av men även sociala, terapeutiska, fysiska och trädgårdsaktiviteter (Jansson och Bengtsson 2022). Jansson och Bengtsson (2022) tar också upp promenadstråk och en möjlighet för barn att leka i samspel med utemiljön för att skapa en stimulerande utemiljö. För att koppla utemiljön till gångna tider och kultur ska det finnas föremål som

stimulerar och får en att fascineras över människans kultur, det kan också vara viktigt att ha inslag som ger platsen karaktär och något att vara stolt över (Jansson och Bengtsson 2022). Författarna tar upp att det kan finnas uttryck som skapar symbolism och metaforer kring personens egna liv och naturen. För att möta kvaliteterna öppenhet och rymd kan det finnas grönskande ytor som är öppna och inbjudande med utsikt mot natur och växter och att områden ger en känsla av att komma in i en ostörd värld (Jansson och Bengtsson 2022). Artrikedom i växter och djur är viktigt för både punkten om artrikedom och natur samt möjlighet för sinnlig upplevelse av natur (Jansson och Bengtsson 2022). Författarna beskriver att det ska finnas möjlighet att se, smaka, känna och uppleva naturen med alla sinnen, genom exempelvis växter, frukt och djur. De tar också upp möjligheten att se solens rörelser och vind och vatten som ett sätt att få sinnliga upplevelser. Jansson och Bengtsson (2022) tar upp kring årstidsväxlingar att det ska gå att följa även detta med sina sinnen men även genom aktiviteter. Rofyllighet erbjuds genom att miljön har platser som inte är överbefolkade eller har störande element, de ska även vara välskötta med inslag av vatten eller grönska som ger lugn och tystnad (Jansson och Bengtsson 2022). De sista miljö kvaliteterna, vildhet och natur, samt möjlighet att vara avskild och skyddad beskrivs av Jansson och Bengtsson (2022) som att det går att uppleva naturen på egna villkor och där det ser ut som att växterna får växa fritt. Samt att det finns platser som är omgärdade och avskilda för att kunna göra vad man vill ostört eller beakta folk på avstånd (Jansson och Bengtsson 2022).

Om man i stället vill främja aktiva sociala kontakter, ökar chansen för möten när trädgården är placerad nära knytpunkter då dessa kan vara en konversationsstartare (Carstens 1985). För att öka tillgänglighet och delaktighet är det fördelaktigt med speciella faciliteter, så som upphöjda ytor att arbeta på och planteringsbäddar som är tillgängliga för funktionsvarierade (Carstens 1985). Förvaltningen skall också uppmuntra boendes personliga nyttjande av miljön genom till exempel trädgårdsskötsel.

Att kunna förändra och sätta en personlig prägel på sin omgivning är en annan aspekt som Carstens (1985) tar upp, till exempel sittplatser som går att flytta på efter behov. Detta gör att boende själva kan ändra miljön för att tillgodose sina behov. Att kunna sätta en personlig prägel på miljön ökar användandet och ger individen en starkare känsla av hemma (Carstens 1985). Vidare exempel på vad som kan erbjudas för att tillgodose detta förutom flyttbara möbler är plats för boendes egna tillägg som till exempel fågelmatare, trädgårdsyta för eget bruk och vestibul som kan personifieras med egna blommor. Carstens (1985) poängterar dock att det ska vara tydligt vad ytorna skall användas till. Stora och generella ytor som ofta hittas på bostadsgårdar kan skapa förvirring och konflikt kan uppstå kring användning och det kan avskräcka (Carstens 1985). Mindre ytor kan vara lämpligare för socialisering och uppskattas av äldre, då stora ytor för många användargrupper som sagt kan upplevas intimiderande. Mindre ytor är också lättare att göra anspråk på som svagare användare (Carstens 1985). För att inte isolera dessa mindre ytor från aktiviteter rekommenderar författaren att skapa en serie av rumsligheter som erbjuder olika möjligheter (Carstens 1985).

Det är också viktigt med olika rum för olika aktiviteter, att kunna gå iväg till en mindre intimare del för att vara ifred eller ha privata konversationer eller att kunna vara mitt i händelsernas centrum (Carstens 1985).

Att njuta av naturen är en stor anledning till äldres utevistelse, möjligheter som uppmuntrar att njuta av naturen bidrar också till årstidsmedvetenhet, vilket i sin tur kan hjälpa att bibehålla uppfattning av tidspassering (Carstens 1985). Bengtsson och Carlsson (2013) beskriver hur äldre uppskattar frisk luft, det gröna och miljöer som ger en känsla av rymlighet och möjligheten att se längre bort. De lyfter också att frodiga och fullvuxna trädgårdar är inbjudande och att det ska ge ett välskött uttryck. Frukträd, blommor och vattenelement

uppskattas också och dess sinnliga elementen, att få känna doften av blommor och höra porlande vatten (Bengtsson och Carlsson 2013). Carstens (1985) tar upp att den njutningsfulla trädgården ska ha en variation av växtmaterial för olika årstider, samt djurliv och att lägga till exempelvis fågelmatare skapar intresse och aktivitet. Dessa stämmer också överens med aspekter tidigare nämnt kring stimulans av Jansson och Bengtsson (2022).

Förutom de stora ytorna på gården är närmiljön viktig. Detta i form av utsikt från fönster, balkongen, entrén och uteplatsen och är den första kontakten med utomhusmiljön, vilket därför gör den särskilt viktig. Om den är tilltalande kan det locka ut personen men en dåligt utformad närmiljö kan i stället vara ett hinder som gör att man inte uppmuntras att gå ut (Bengtsson 2003) & (Carstens 1985). Såväl som att stödja den kognitiva funktionen genom årstidsföljning, kan utsikt från fönstret fungera som en koppling till utomhusmiljön för den som befinner sig inomhus (Carstens 1985). Att kunna se trädgården från fönstret kan också ge underhållning, speciellt vid dåligt väder (Carstens 1985). Bengtsson och Carlsson (2013) lyfter också att boenden på särskilt boende upplevde att tiden gick fortare när de kollade ut genom fönstret och kunde följa livet och årstiderna utanför.

4 Intervjuer – Landskapsarkitekters process och reflektioner

Inledande om tidigare erfarenhet och tankar kring gestaltning för äldre

Cecilia Parin, Åsa Wilke och Lisa Östman som intervjuas är som tidigare nämnt utbildade och yrkesverksamma landskapsarkitekter med olika bakgrund. När det kommer till att gestalta för äldre uppger Östman att äldre sällan är i fokus i projekt, såvida de inte jobbar specifikt med vårdboenden eller äldreboenden. Lutningar, vilplan och tillgänglighetsanpassningar måste alltid checkas av och de tänker på rullatorn. Blicken på den äldre och de stimulerande delarna upplever hon dock inte att hon har så aktivt i bostadsgårdssammanhang.

Wilke har jobbat mycket med det bostadsbolag som förvaltar Stockholms äldreboenden och har i de projekten gestaltat utemiljöer för äldre. Hon nämner också att när de ritar vanliga bostadsgårdar är det också väldigt höga krav på tillgänglighet.

Parin nämner som exempel Bellevuegården på ett projekt hon jobbat med och som byggdes 1974. Vilket inte hade ett direkt fokus på äldre men många hade bott kvar där sedan 70-talet och var då i en högre ålder vid omgestaltningen. Hon lyfter att det är svårt att avgöra vad som var allmänmänniska synpunkter eller om det var synpunkter som var kopplade till att de var äldre. Dock kunde hon ändå känna att en del aspekter var kopplade till just deras ålder, som att det var mycket fokus på trygghetsfrågor, sittmöjligheter och prydlighet under det projektet.

4. 1 Processen att gestalta en bostadsgård – design, uppföljning & målgrupp

Processen beskriver Östman som att man jobbar väldigt mycket med sin beställare. Vilka kommer bo här, vilka har köpt det, storlek på lägenheterna, och strävar de efter något speciellt. Vissa aktörer har redan ett helt uttänkt koncept som man då får möta. De jobbar också mycket med att ta fram egna idéer och koncept som man bollar med beställaren. Idag är det också väldigt viktigt att ha med dagvattenhantering, grönytefaktor och ekosystemtjänster som aspekter i gården.

Wilke beskriver i sin process med äldreboenden till Stockholms stad så är de som beställare superexperter på utformning för äldre och har väldigt mycket regelverk som de vill att man

ska checka av. Där får de också ta i beaktning att det finns människor på boendet som är väldigt dementa, vilket inte är en aspekt man tar hänsyn till när man ritat bostadsgårdar. Sedan är lutningar och tillgänglighetskrav mer samma på den vanliga bostadsgården och äldreboenden men att det är lite mer specialkrav för till exempel demens på de särskilda boendena.

Parin beskriver ett upplägg som hon haft för ett antal år sedan som idealt. Där besökte de olika platser tillsammans med aktuell beställare och försökte hitta en gemensam bild av vad som kännetecknar en bra bostadsgård. Hon ansåg det vara väldigt givande att få besöka olika miljöer och inte bara se på bilder. Sedan utgick de från vad de kommit fram till när de började titta på den nya gården och skapade en grov disposition som allteftersom blir mer detaljerad.

Olika platser erbjuder olika möjligheter och vid frågor kring platsspecifik design och designstandards uppger både Östman och Wilke att de använder både och. Man hittar olika möbler och utrustningar som fungerar bra i många olika sammanhang och twistar måtten. Annars blir det olika varje gång i och med att varje plats är unik menar de.

Vid frågan om de saknar något i sin arbetsprocess för att kunna integrera äldre svarar Östman att det hon upplevde saknades är att vi helt enkelt har ett samtal kring det, att lyfta det fokuset. Parin tycker att en referensgrupp av alla möjliga, bland annat äldre hade hjälpt. Wilke har inte reflekterat över att behoven för äldre är annorlunda än för den i medelåldern på en bostadsgård och anser att de har ganska lika önskemål.

Uppföljning kan vara en viktig del för att utvärdera sitt arbete och alla tillfrågade svarade att det definitivt förekommer. Östman uppger att hon ofta är med kollegor på studiebesök för att titta på hur folk använder platsen, ligger det exempelvis en hink och spade framme. Wilke lyfter att möjligheten till uppföljning kan bero på vem beställaren är, om det är bostadsrätter säljs de och den nya bostadsrättsföreningen har man inte haft kontakt med innan. Vilket kan göra att de får mindre feedback, medan med hyresrätter får de ofta mer återkoppling, menar hon. Parin upplever att det är ambitionen att ha återbesök och något man lär sig väldigt mycket på. På grund av tidsskäl blir det kanske inte alltid så och att det inte heller är säkert att någon vill betala dem för den uppföljningen.

För att undersöka vem bostadsgården ritas för ställdes frågan om de känner att någon målgrupp prioriteras högre, både medvetet och omedvetet. Wilke upplever inte att det är någon målgrupp som prioriteras högre utan att de försöker uppfylla en trivsam utemiljö för alla åldrar. Parin är mer osäker men om det är någon grupps behov som lyfts mer är det barnens. Östman ger uttrycket att äldre inte är de som prioriteras högst av olika målgrupper.

Sammanfattningsvis beskrivs processen som ett nära samarbete med beställaren och i Wilkes exempel när beställaren är ett särskilt boende har beställaren själva en god kunskap inom ämnet. Det är också givande med platsbesök för att utvärdera men det är inte alltid en möjlighet. Platsbesök kan också vara ett bra tillvägagångssätt för att sammanställa vad som skapar en bra bostadsgård. När det kommer till designelement är det oftast platsspecifikt men uppskattad utrustning kan tas med till andra projekt.

4.2 Integration av brukares behov – äldre i fokus

Alla tre intervjuade nämner bland annat att plan- och bygglagen ställer krav på att möta vissa grupper och på så sätt blir det ett stort fokus på tillgänglighetsanpassning. Detta innefattar bland annat bredd på gångar, tillgängliga sittplatser, lutningar och markunderlag. Parin uttrycker att hon inte tänker specifikt på äldre utan att det är mer allmänt, med till exempel

olika tillgänglighetsanpassningar för rörelsehindrade. Sedan lyfter hon också att, det rör egentligen alla boende på en gård men att det skall finnas möjlighet att sitta i både sol och skugga. Att kunna sitta själv eller med andra och att på Bellevuegården hade de boende till exempel önskat en bänk där de kan vänta på färdtjänsten. Så mycket fokus på sittplatser som behandlar olika behov och ger en fin utblick. Samt att de då exempelvis kan titta på lek eller en fin perennrabatt.

Östman nämner att de ibland har med sig den äldre i växtuttrycket, till exempel med det som kallas mormorsrabatt och att de ibland implementerar äldregym. Hon tar också inspiration från den sinnliga trädgården för att skapa trevliga miljöer för äldre. Att även om den utgår från den demente så är det överförbart till vilken miljö som helst. Detta hänger även ihop med biologisk mångfald och Östman tar upp att om vi får in en ökad fjärilsmängd, humlor och småfåglar så är det stimulerande för äldre. Hon nämner även att fokuset på biologisk mångfald har blivit en större del av designen på senare tid och vi diskuterade hur detta kan hänga ihop med att även erbjuda en stimulerande miljö. *"Den ska inte möta bara de boende, den ska möta solenergin och vattnet och dagvattnet och alla andra delar"*. Östman tar också upp konceptet av att det ska finnas ett lekfullt lager och att det inte nödvändigtvis behöver handla om barn. Det kan vara att se på två fågelholkar eller enskojig stickad strumpa på en lyktstolpe. *"Vi måste nog få till oss en variation i allt som kan berika, när vi har råd att göra det, att berika också upplevelsen av det lilla, det behövs."* I intervjun diskuterades också Guerilla gardens och att få ta plats på sin bostadsgård, *"någon har brytt sig och någon vill någonting annat, det tillför ju någonting för oss allihop, att det bara liksom tar en plats."* Detta är generella tankar om bostadsgården och hon trycker på att hon inte fören fram till den här intervjun tänkt på vad hon kan stoppa in på bostadsgården för att gynna äldre specifikt. Fokuset är på lutningar, sittplatser och att det är en varierad utemiljö både på gården och utanför fönstret.

Wilke resonerar att "det som är bra för äldre är bra för alla". Man ska kunna röra sig runt och få upplevelser på sin gård året om och kunna välja på sol eller skugga, menar hon. Hon berättar om när de har ritat åt ett privat äldreboende som har väldigt mycket aktiviteter, då har de till exempel boulebanor. Vilket kan vara en väldigt uppskattad aktivitet som inte kräver så mycket fysik. De har också ritat för ett boende där de vill tillgängliggöra den anslutande naturen, då det är väldigt många där med rollator eller rullstol som har svårt att komma ut i naturen. Då har de hjälpt dem att rita träspänger med ramper och mycket sittplatser, så att de kan komma ut i naturen intill. De har också ritat in gymredskap just för äldre. Hon tror dock inte att det är något som hade fungerat på en vanlig bostadsgård, där det inte finns arbetsterapeuter och sjukgymnaster och att många sådana satsningar står tomma. *"Jag tror att det skulle sitta långt inne hos våra 90-åriga tanter att gå ut och gymma mitt på en vanlig bostadsgård faktiskt."*

För att sammanfatta vad de anser är viktigast vid gestaltning för äldre ställdes frågan om vilka tre viktigaste aspekter de hade tagit med om de skulle designa en ideal bostadsgård för äldre.

Östman svarar att de viktigaste sakerna hon vill ta med är sittplatser i bra lägen, rörelse och naturliga möten, samt att lägga in en detalj som ger ett leende. Vilket innefattar att det alltid finns vandrande skugga och plats i lä. Även att identifiera de naturliga stråken, var jag kan säga hej till mina grannar och få in de naturliga mötena. Hon trycker också på vikten av det vackra och lekfulla, att det kan te sig i olika former, så som en beläggning eller bänk men något som man kan känna är gjort med en omsorg. Att vi måste ta hänsyn till lutningar och ledstänger men att vi inte får glömma det extra lagret, det som inte behövs men som lägger till någonting.

Wilke sammanfattar det till att gården skall vara lätt att nå, att den känns trygg och ha någon aktivitet för de som spenderar mer tid hemma. Aktivitet kan vara olika beroende på vilka förutsättningar man har men exempelvis odling eller fågelbad. Att gården skall vara ett ställe man spenderar tid på och inte bara passerar för att slänga soporna. Hon resonerar att på så sätt skapar det mötesplatser vilket kan vara viktigt för äldre. Att medelålders har en social samvaro på jobbet och med vänner ute. Därför kan den sociala samvaron på gården vara en viktigare aspekt på bostadsgården för äldre än för andra.

Parin lyfter varierad grönska, olika typer av sittplatser och bostadsgården som utblick från hemmet. En varierad grönska har många upplevelsevärden, vilket kan vara att den lockar till sig fjärilar och humlor, ha doftande blommor och fina höstfärger. Sittplatser som erbjuder tyst miljö, en livlig, ensam eller med andra och ett val mellan sol och skugga. Att ha bostadsgården som utblick från hemmet tar Parin upp att det också bygger på ett samspel med husarkitekter, gällande planlösningar och hur fönster placeras.

Det som de intervjuade då uttrycker att det de tänker på för äldre vid gestaltning av bostadsgårdar och vad de hade haft med om de fick önska fritt var olika aspekter. Tillgänglighet lyfts som något som kommer med från lagar och regelverk och sittplatser i både sol och skugga tas upp av alla. Östman lyfter att det ska finnas ett lekfullt lager och platser för naturliga möten. Wilke tar upp att det som fungerar på ett särskilt boende inte alltid fungerar på en vanlig bostadsgård utan samma resurser men att det ska finnas någon aktivitet för de som spenderar mer tid hemma. Ytterligare viktiga aspekter vilket Parin lyfter är en varierad grönska och bostadsgården som utblick från hemmet.

Detta är exempel på en önskvärd utformning i ett hypotetiskt sammanhang och det kan behövas olika saker för att det i praktiken skulle kunna realiseras. Det som Östman uttrycker att hon hade behövt är att vi ska ha ett samtal om det i ett tidigt skede. Wilke som jobbar mycket och tätt med vårdboenden får stort gehör där men vid till exempel upprustningar att det ska ske i samråd med de boende. För att det kan finnas speciella krav på olika ställen, även att man ska vara lyhörd och tänka sig in i olika människors upplevelse av sin vardag. Parin uttrycker att vi helt enkelt realiserar det. För att göra det behövs det en inlyssnande beställare, bra samarbete mellan hus- och landskapsarkitekt och rimligt stora bostadsgårdar.

4.3 Den multifunktionella bostadsgården – hinder och möjligheter för att skapa hållbara och inkluderande miljöer

Östman berättar att hon strävar efter att inte dela upp platserna utan att bygga noder på gården för att stimulera naturliga möten mellan de boende. *”Bygger jag ett möte av aktiviteter så bygger jag i bästa fall en social tillhörighet.”* Hon tar upp att stadsfrågorna kommer in på gården fast i en annan skala och att det inte är mängden människor som är det viktiga utan hur länge de vistas på platsen. *”Var lägger jag småbarnsleken? Kan föräldern som är hemma göra någonting annat än att bli lätt uttråkad vid sidan av lekplatsen? Kan vi göra någonting som är kul för den vuxne? Kan den stanna kvar 10 minuter extra? För det är så mysigt att vara kvar hemma på gården.”* Med detta tar hon också upp trygghetsaspekten, till exempel om man kan sitta på sin trapp och ta en kopp kaffe och grannen går förbi, att bostadsgården skapar den tryggheten.

Östman tar också upp att det är en fin avvägning av vad man får göra och att det inte alltid är det som beställaren vill, som har ett driftanspråk. Som landskapsarkitekter kan vi bara tänka efter och försöka känna själva om jag är trygg här, vem ser jag, kan jag känna mig trygg om

någon annan sitter där borta. *”Vi kan ju tillhandahålla platser som landskapsarkitekter, men vi kan ju inte göra aktiviteten”*. Vidare att *”kan vi tillhandahålla sådana saker så att det är lätt att vara på gården och fixa sin cykel eller ta hand om sina morötter eller vad det är. Att det finns en funktionalitet som gör det lätt för dig att vara barn, vuxen eller äldre och sitta där och känna dig omhändertagen. Då är man också ute mer.”*

Hon trycker vidare på att vi ska försöka blanda grupper och inte tydliggöra vissa grupper mer, även att vi också är väldigt olika inom olika grupper. Alla äldre är inte lika, alla barn är inte lika och att det är svårt att se individen i detta: *”vi kan inte göra för alla, men vi måste göra för någon i alla fall.”*

Wilke tar upp att det ska finnas plats för både barn, bus och lugn på gården. Att man ska kunna välja om man vill ha lite mer drag eller kontemplation och lugn. De möjligheterna beror också på hur stor gården är. Hon nämner även att det är olika om man uppskattar att ha småbarn intill sig eller inte och att de inte får ta över hela gården.

Parin lyfter också att det är klurigt med barn och att de kan upplevas både positivt och negativt. Även där att man har som ambition att skapa olika platser beroende på om man vill vara ifred men också där man kan ta del av andra människors aktiviteter. Ett exempel lyftes där de skulle försöka få ett samspel mellan två gårdar och skapade därför en slinga emellan med olika utegymredskap. Där var det fokus på äldre då beställaren tog in en expert på utegym för att utforma dessa. Sedan användes de av många olika åldersgrupper, på gott och ont, då barn hängde på dem vilket irriterade och i stället skapar en konflikt. Hon tar också upp odling som något som kan uppskattas av många olika åldrar men att det kan vara svårt att veta i förväg. Om de inte har något möte med en referensgrupp som har uttryckt en önskan får man gissa sig till vad de boende hade uppskattat.

Alla är överens om att storleken på ytan påverkar möjligheterna att göra den inkluderande för olika grupper. Även att det helt enkelt inte blir en lika trevlig gård för någon, om det exempelvis är höga hus som skapar mycket skugga och att det är svårare att jobba med rumsligheter på en mindre gård. Östman tar också upp att cykeln har blivit en stor del i bostadsgårdsnormen och att vi har fått ”cykelgårdar”. Med hänsyn till exempelvis cykeln, sopåtervinning och räddningsfordon finns det då inte så mycket plats kvar på en liten gård. Östman lyfter att de ytor som blir kvar ofta är rörelseytor och då blir det någon form av allmänna sittplatser, som inte riktigt möter någon.

Det är blandade åsikter om det finns några hinder för att göra en bostadsgård inkluderande för äldre och vad hindren kan vara. Wilke upplever inte att det finns några egentliga hinder utan att de kraven som finns för om man har svårare att röra på sig alltid ska vara uppfyllda. Parin tycker att kunskapsbrist inte är något problem och att beställaren generellt lyssnar på dem om de vill förmedla något. Hon tar också upp storleken på gården igen, att det begränsar möjligheten till variation för individer. *”En dag vill vi vara i solen och en dag kan vi vilja ha sällskap och en dag kan vi vilja vara själva”*.

Både Parin och Östman poängterar att ekonomin kan vara ett hinder men Wilke upplevde inte att det har någon större påverkan. Östman tycker inte att ekonomin skapade svårigheter för huvudstrukturen utan att det kan komma oväntade bantningar i slutet. Eftersom utemiljön är i sista skedet av utförandet. Vid sådana nedskärningar uttrycker hon att *”Ibland kan det vara bättre att ta bort en tårtbit än att hyvla hela kakan”*. Som svar på vidare fråga om äldre kan vara den tårtbiten som lättare tas bort trodde hon absolut att det kan vara så. Om man exempelvis satt dit några redskap för äldre kan det vara något som försvinner.

Östman för vidare samtalet om vikten att få göra bostadsgården personlig och att drift kan vara något som påverkar och hindrar detta. Att driftpersonal har en egen ekonomi och många saker att ta hand om. Hon tror att om man ska få ett engagemang måste man få vara privatperson på våra gårdar. *"Man måste få bo in sig även om det är risk att man flyttar därifrån och ingen tar över. För vad gör det då?"* Till exempel Om någon vill plantera blommor, då måste man få tillåtelse att våga ta lite plats. För som Östman säger; *"Då står de och blommor där för oss andra. Och dör de om fem år eller inte, vad gör det? Men någon har varit lycklig under tiden."*

Det finns alltså ett antal väsentliga saker att tänka på vid gestaltning av miljöer för flera målgrupper. Något som alla intervjuade nämner är att vi som individer har olika behov och önskemål och att det därmed behövs platser på bostadsgården som representerar detta. Östman lyfter som ambition att vi ska försöka blanda grupper, eftersom att vi är olika. För att skapa en social tillhörighet nämner hon noder för naturliga möten. Vidare att det viktiga inte är hur många som vistas på platsen utan hur länge och att detta hänger ihop med den sociala tryggheten på gården. Alla intervjuade är även överens om att storleken på ytan kan påverka möjligheten att göra bostadsgården inkluderande för både äldre och andra boende. Utöver storleken är det blandade åsikter om hinder för inkludering av äldre. Wilke upplever inte att det finns några egentliga hinder, medan Östman lyfter att driften kan påverka möjligheten till personlig prägel av de boende. Östman håller även med Parin om att ekonomin ibland kan vara ett hinder.

5. Diskussion

I diskussionen jämförs kunskapen från litteraturstudien med intervjuerna utifrån uppsatsens frågeställningar för att uppmärksamma samband och skiljepunkter. Intervjuerna öppnade för synnerligen intressanta diskussionsämnen kring bostadsgården och gestaltning, vilka också utforskas. Det finns mycket att säga om ämnet och bostadsgårdar i sig och intervjudeltagarna förmedlar många intressanta tankar som hade varit intressanta att föra en vidare diskussion om men som inte ryms i detta arbete.

5.1 Samband mellan kunskap och praktik

När det gäller sambandet mellan den kunskap som finns om utformning för äldre och hur det fungerar i praktiken svarade alla tillfrågade att de inte tänker speciellt på äldres användning när de utformar bostadsgårdar. Äldreperspektivet finns främst vid arbete med särskilda boenden. Detta behöver dock inte betyda att de inte applicerar lösningar som tilltalar äldre. Det finns vissa punkter som tas upp i både litteraturen och av de som intervjuats men de skiljer sig också i vissa avseenden. Till exempel så tog alla intervjuade upp att det finns höga krav på tillgänglighet. Detta görs dock utifrån generella riktlinjer och krav som ställs kring tillgänglighet och behöver inte nödvändigtvis fokusera på äldre. Alla intervjuade tog också upp att det är viktigt att erbjuda olika typer av sittplatser efter individuella behov. På samma sätt beskriver Carstens (1985) att sittplatser kan främja sociala aktiviteter och Bengtsson (2003) lyfter att det är ett viktigt stöd för att kunna vila. En enighet kan därför hittas i att sittplatser som erbjuder olika klimat och aktivitet är en viktig aspekt som påverkar äldres användning av bostadsgården. Aspekten av att kunna förändra och sätta en personlig prägel på sin miljö, genom att exempelvis flytta på möblerna som Carstens (1985) tar upp nämner enbart Östman mer specifikt som en viktig aspekt. Vilket kan tyda på att det inte är en så allmäntagen tanke för landskapsarkitekter när de utformar bostadsgårdar. Detta hänger även ihop med tanken som Minoura (2016) tar upp, att vi ska tänka på att bostadsgården är en förlängning av hemmet och inte ett gränsland mellan det offentliga och privata. Vilket Östman också trycker på. Det här skapar en intressant diskussion om hur vi ser på bostadsgårdens roll och funktion i sig. Som tidigare nämnt kan äldre vara en grupp som har större nytta av bostadsgården då de kan ha svårare att ta sig längre hemifrån till andra grönytor. Det tas också upp i litteraturstudien att det är bra med tydliga användningsområden och skillnad på vad som är offentligt eller privat (Jansson och Bengtsson 2022 & Carstens 1985). Om det då finns en generell inställning under utformningen att bostadsgården är mer av ett gränsland mellan det privata och offentliga, utan tydliga avgränsningar, kan det eventuellt ha en indirekt påverkan på att äldre inte lockas till gården.

Intervjuerna tangerar också med litteraturen i avseendena att det ska finnas en variation av sittplatser för olika väder och aktiviteter, frodiga och fina planteringar samt att det upplevs som inbjudande även inifrån huset. Vilket visar att de intervjuade tydligt tänker på och har kunskapen om aspekter som skapar en bra miljö för äldre, trots att de uppger att det fokuset inte riktigt finns med. Detta leder in på en intressant diskussion om det Wilke sa, att äldre har samma behov som andra vuxna på en bostadsgård. Om detta stämmer, kan det som Bengtsson och Jansson (2022) säger, att äldrevänliga miljöer uppskattas av alla åldersgrupper diskuteras. Att äldre inte är en ideal målbild för bostadsgården. Eller är det olika ändrar av samma diskussion? Att man gör bra bostadsgårdar som passar alla och då även äldre, eller att man gör bostadsgårdar som är bra för äldre och på så sätt fungerar den för alla? Behöver vi då se olika målgrupper på bostadsgården eller handlar det mer om att ha en väldigt hög lägsta nivå som

kan individanpassas? Äldre, gemensamt med alla människor har individuella behov som inte alltid går att begränsa till en viss typ av målgrupp, vissa vill sitta på mer sociala platser och vissa vill sitta för sig själv och det är inte direkt kopplat till ålder. Är då målgrupper utifrån ålder hjälpsamt eller handlar det mer om behovsgrupper? På särskilda boenden utgår gestaltningen egentligen också utifrån behov, att vi vet i förväg att många där behöver ett visst stöd av miljön. Som Wilke tar upp att vissa på särskilda boenden är väldigt dementa och det behöver tas i beaktning. Detta stöd grundar sig ofta dock i åkommor som har med åldern att göra, därför kan en åldersmålgrupp generalisera och lyfta olika behov som kan hänga ihop. Exempelvis om du blivit svagare av åldern har du ett större behov av sittplatser, dessa sittplatser måste dock vara anpassade så att personen kan ta sig dit med hjälpmedel och även uppfylla rekreativa behov.

Att fokuset på äldre finns för särskilda boenden men inte bostadsgården kan också bero på att där finns det en tydlig målbild och användargrupp. På den vanliga bostadsgården vet du inte vem som kommer flytta in. Då kan det kännas omotiverat att fokusera på en målgrupp när det inte står klart exempelvis hur många äldre som kommer bo där. Vilket gör att användaren för den specifika gården blir anonym. Dock går det att läsa mellan raderna i intervjuerna och även i Malmö stads (2023) riktlinjer för utformning av bostadsgårdar, att barn nämns som en tydlig målgrupp som skall utformas för. Även om barn också har individuella behov så har de ett konkret etablerat designkoncept med lekplats, vilket äldre inte har. Vilket kan göra att barn lyfts fram men inte äldre, för att barn har mer konkreta designlösningar med exempelvis lekplatser.

5.2 Konkurrerande och sammanfallande intressen på bostadsgården

Vad kan det då innebära, om vi fortsätter med tanken att landskapsarkitekter inte har fokuset på äldre men ändå tar med gynnande aspekter. Östman nämnde till exempel att det har blivit ett större fokus på ekosystemtjänster och dagvattenhantering. Detta kan också vara en säljpunkt för att motivera designen, att den är klimatsmart på olika sätt. Biologisk mångfald kan då vara ett argument för att placera blommande buskar som för dit fjärilar och andra insekter. Blommor och djurliv är även en stimulerande aspekt för äldre. Kan det då vara att äldre inte är en lika stark säljpunkt som ekosystemtjänster? Man behöver inte heller vara gammal för att uppskatta blomstrande miljöer så om det motiveras för människors trevnad kan det vara i en mer generell bemärkelse.

I samspelet på bostadsgården har olika behov nämnts och de intervjuade tog upp att det är viktigt att skapa naturliga mötesplatser och skapa en miljö som fungerar för alla. Parin lyfte ett exempel med utegym, där barn hängde på redskapen vilket gjorde vuxna irriterade. Detta koncept skulle kunna vara en tanke om en inkluderande plats, att både barn och vuxna vill använda utegymmet. Dock som Carstens (1985) lyfte kan okodade platser skapa förvirring och en omotivering att använda dem.

5.3 Bostadsgårdens förutsättningar

Kling (2017) uttrycker att det finns en trend att storleken på bostadsgårdar krymper, detta är inget som togs upp av Parin, Wilke eller Östman men de alla var överens om att gårdens storlek har en stor påverkan på gestaltningen. De nämner alla tre att det inte blir en så trevlig gård om det blir trångt, plus att det begränsar förmågan att göra det inkluderande. Carstens (1985) tar upp att en designlösning för att skapa miljöer för olika behov är att skapa sekvenser av rum som hänger ihop. Detta blir svårt att genomföra på en liten gård. Östman lyfter också att det blivit ökade krav på gården i vad den ska rymma, med cyklar, dagvattenhantering och sopsortering. Om än nödvändigt, så tar dessa mycket av ytan, vilket gör att det inte blir så

mycket utrymme kvar för sociala platser, sittplatser i sol och skugga och aktiviteter så som odling. Östman lyfte att de ytor som blir kvar på små gårdar efter alla faciliteter är rörelseytor och oftast någon form av allmänna sittplatser, som inte riktigt möter någon. När det blir små ytor kvar för utevistelse på gården måste en prioritering göras och som alla tre intervjuade nämnt, är äldre inte den som generellt prioriteras. Storleken på bostadsgården är inte alltid något som landskapsarkitekter kan påverka, vilket gör att det inte alltid finns utrymme att visa den kunskap som finns om äldre och olika målgrupper i sin gestaltning. Där är en aspekt det som Parin tog upp in, att något som behövs är ett samspel med husarkitekterna. Då kan landskapsarkitekter lyfta och kommunicera behov för äldre eller andra tidigt i processen.

6. Avslutande reflektion

Kunskapsglapp och praktiker

Kunskap finns tillgänglig i forskning och litteratur, den riktar sig dock mer till särskilda boenden. Den kunskapen verkar även finnas med hos de landskapsarkitekter som intervjuats men har där lagts i ett ”fack” för särskilda boenden mer än bostadsgården. Vilket tyder på att glappet kanske inte är mellan kunskap och praktiker, utan snarare ett glapp och uppdelning mellan olika användningsområden av kunskapen. I litteraturen finns inte heller någon konkret designlösning för bostadsgårdsutformning. Det finns exempel på att designern kan rita sekvenser, sittplatser och frodiga, stimulerande miljöer men det ska fortfarande appliceras på det aktuella projektet. Alla platser är unika och de som bor på gården är unika. Därför är det svårt att göra en universal guide och en del av landskapsarkitektens yrke är att ta kunskap och applicera den i platsunika lösningar.

Slutligen så går det att säga att det finns olika aspekter av utformningen av bostadsgården som påverkar äldres användning av den. Så som insatser för tillgänglighet, trygghet, rekreation och stimulans. Vilket kan appliceras i praktiken med exempelvis sittplatser för olika syften, möjligheter att sätta personlig prägel och att gården ger en fin utblick inifrån. Detta inkluderas till viss del av landskapsarkitekter men det finns inget tydligt fokus på äldre som målgrupp på bostadsgårdar. Dock är behov individuella och en vidare analys om målgruppers generella roll och betydelse hade varit intressant för att verkligen avgöra om det finns ett glapp mellan kunskap och praktik.

Vidare utveckling av uppsatsen

För att utveckla och få ett starkare underlag hade fler intervjuer behövts utföras, då tre personer endast ger ett stickprov på landskapsarkitekters erfarenheter. Det hade också varit relevant att göra intervjuer med äldre som bor i lägenhet med bostadsgård om hur de ser på deras användning. En fördjupning i bostadsgårdens roll och förutsättningar hade också varit intressant att utforska mer, för att ge en tydlig och rättvis bild om förutsättningarna som finns vid gestaltning.

Referenser

Bengtsson, A & Carlsson, G (2013). *Outdoor environments at three nursing homes-qualitative interviews with residents and next of kin*. Urban Forestry & Urban Greening, Volym 12, nummer 3.

Bengtsson, A. (2003). *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade – kunskapssammanställning*. Sandviken: Statens folkhälsoinstitut

Bengtsson, A. Oher, N. Åshage, A. Lavesson, L och Grahn, P. (2018). *Evidensbaserad design av utemiljö i vårdsammanhang*. Rapport 2018:7. Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Sveriges lantbruksuniversitet.

https://pub.epsilon.slu.se/15686/11/bengtsson_a_et_al_181008.pdf

Bergman Stamblewski, A. (2008). Äldres miljöer för fysisk aktivitet: *Samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och ett hälsosamt åldrande*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Jansson, M & Bengtsson, A (2022). Utveckla utemiljöer för gammal och ung. Gröna fakta, (4), s. 1–4.

Kling, A. (2017). Bostadsgårdens uppgång och fall. *Tidskriften arkitektur, decemeber*.

<http://landarkitektur.se/projekt/bostadsgardens-uppgang-och-fall/> [2024-03-06]

Link Labs (2023). *Klang AI* [Programvara]. <https://klang.ai/>

Malmö stad, 2023. *Riktlinjer för bostadsgårdar i Malmö*.

<https://gis.malmo.se/portal/apps/storymaps/stories/80891926c5584cfc96794216f3d8b801>

[2024-01-23]

Minoura, E. (2016). *Uncommon ground: Urban Form and Social Territory*. Diss. KTH Royal institute of technology. <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:910671/FULLTEXT02.pdf>

Pensionärernas Riksorganisation u.å. *Äldres boende*.

<https://pro.se/sa-tycker-vi/var-d-och-omsorg/boendepolitik/aldres-boende.html>

[2024-01-23]

World Health Organization (2002). *Active aging. A policy framework*. World Health Organization <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2014/06/WHO-Active-Ageing-Framework.pdf>

Muntliga källor

Parin, C. Datum för utförd intervju: 2024-02-19

Wilke, Å. Datum för utförd intervju: 2024-02-13

Östman, L. Datum för utförd intervju: 2024-02-06

Bilagor

Bilaga 1 – Intervjufrågor:

- Kan du börja med att berätta lite om din bakgrund och vad du jobbar med just nu?
- Kan du ge något exempel på ett projekt du har jobbat med som knyter an till äldres användning av bostadsgårdar?
- Kan du berätta om ett bra exempel/dåligt ....
- Hur mycket information får ni oftast i förväg om målgruppen för området?
- Har ni någon uppföljning av era projekt hur de faktiskt används?
- Känner du att det hade varit/ är av relevans?
- Finns det någon målgrupp som du känner prioriteras högre både medvetet och omedvetet?
- Hur ser processen ut för att jobba fram en design?
- Saknar du något i din arbetsprocess för att kunna integrera äldre?
- Vad brukar ni tänka på för att göra det attraktivt för äldre?
  - Både exempel på det tillgängliga men också för de mer stimulerande och sociala aspekterna?
  - Är det oftast platsspecifik design eller har ni designstandards som ni använder för att skapa olika kvaliteter?
- Hur tänker du om att planera multifunktionella platser, för äldre och samtidigt andra målgrupper? (hur integrera du olika behovsbilder i din design?)
- Tycker du att storleken på ytan påverkar möjligheterna att göra ytan inkluderande?
- Vad anser du brukar vara det största hindret för att göra en bostadsgård/plats för äldre?
  - Är ekonomi ofta ett stort hinder?
- Om du fick designa en ideal bostadsgård med ett fokus på äldres användning, vilka är dina 3 viktigaste aspekter att tänka på?
  - Vem/vad hade du behövt för att realisera detta? Boende/ beställare...